

Flygvapeninsatser utomlands

Få har väl kunnat undgå att det svenska Flygvapnet varit engagerad i en insats inom ramen för Nato-operationen *Unified Protector*.¹ Media har under den tid som konflikten i Libyen pågått visat stort intresse, både för den svenska flygspaningen som för utvecklingen i stort. Den helikopterverksamhet som Flygvapnet bedriver i Afghanistan har inte fått samma uppmärksamhet. Fokus har mer legat på kritiken mot den försenade anskaffningen av helikoptrar och vilken effekt detta fått för den svenska insatsen. Vid en konferens, onsdagen 2 november, som arrangerades av avdelning III i Kungliga krigsvetenskapsakademien och Flygvapnet fick åhörarna ta del av erfarenheter från officerare som tjänstgjort som chefer, dels för Libyeninsatsen, dels för insatsen i Afghanistan.

Representanterna från Flygvapnet, brigadgeneral Michael Bydén, major Magnus Carlsson, Överstelöjtnant Stefan Wilson och överstelöjtnant Martin Anderberg

Libyen och FL01

Den arabiska våren kom som en överraskning för de flesta. På nytt blev vi påmind om vår oförmåga att förutsäga framtiden. En enskild händelse, när en ung affärsidkare i Tunisien brände sig till döds i protest mot myndigheternas agerande, drog igång en flodvåg av protester som ledde två regimers fall, först i Tunisien, sedan i Egypten. Denna händelseutveckling blev en tändvätska för ett uppror i Libyen. Inledningsvis hade revoltörerna mot Gaddafi stora framgångar och många bedömare, även undertecknad, bedömde att hans dagar var räknade när halva Libyen var befriat. Det fanns ett intresse från omvärlden, men man valde att vara passiv. Liksom i Tunisien verkade det libyska folket klara

¹ Mer information finns på http://www.arcc.nato.int/Unified_Protector.aspx, 2011-110-3

det på egen hand. Men i början på mars ändrades händelseutvecklingen. Gaddafi lyckades samla ihop sina militära styrkor och gick till motangrepp. Mot bakgrund av upprorsrörelsens brister avseende militär kompetens och utrustning, fick Gaddafi snabba framgångar. Frankrike och Storbritannien försökte få USA att engageras sig, men hade liten framgång. Utvecklingen i Libyen var inte en viktig fråga för USA. Deras fokus låg istället på Jemen och Bahrain. Utvecklingen i dessa två länder kan påverka stabiliteten i Saudi-Arabien. USA:s viktigaste partner i arabvärlden. Ett exempel på USA:s prioritering var att det amerikanska hangarfartyg som fanns i Medelhavet flyttades till Röda Havet samtidigt som diskussionerna om Libyen pågick i FN:s säkerhetsråd. När det blev allt tydligare att det libyska upproret höll på att krossas lyckades Frankrike och Storbritannien, med stöd av ett delvis motvilligt USA, att få igenom en FN-resolution 17 mars (resolution 1973) som medgav militära insatser. En avgörande faktor var att Arabförbundet ställde sig bakom en insats mot Libyen. Nu gällde inte längre frågan om ett ingripande från västvärlden mot ett arabiskt land. Även arabiska länder förde fram krav på att Gaddafis övergrepp mot sin egen befolkning måste stoppas. Trots detta lade Kina, Ryssland och Tyskland ner sina röster.

Resolution 1973 innehåller tre olika uppgifter för FN:s medlemsstater:

Skydd av civila

4. Authorizes Member States that have notified the Secretary-General, acting nationally or through regional organizations or arrangements, and acting in cooperation with the Secretary-General, **to take all necessary measures**, ... to protect civilians and civilian populated areas ...while **excluding a foreign occupation force of any form on any part of Libyan territory...**

(fet stil av författaren)

Flygförbudszon

6. Decides to establish a ban on all flights in the airspace of the Libyan Arab Jamahiriya in order to help protect civilians

Vapenembargo

13. ...Calls upon all Member States, in particular States of the region, acting nationally or through regional organisations or arrangements, in order to ensure strict implementation of the arms embargo... to inspect in their territory, including seaports and airports, and on the high seas, vessels and aircraft bound to or from the Libyan Arab Jamahiriya...

Den 18 mars stod Gaddafis styrkor utanför Benghazi, beredd att anfälla in i staden. Hotfulla tal från Gaddafi i libysk television klargjorde vad som skulle hända med motståndsmännen. Risker för en massaker upplevdes som överhängande eftersom upprorsrörelsen hade få motmedel mot Gaddafis stridsvagnar och artilleri. Tidigt på morgonen 19 mars inleddes därför angreppen från den västliga alliansen under ledning av USA. Den första insatsen gjordes av franska attackflygplan mot fordon söder om Benghazi och följdes upp av ett stort antal kryssningsrobotar (över 110 stycken) och flygattacker från amerikanska och brittiska

förband. Målen för dessa angrepp var ledningscentraler, drivmedelsförråd, luftvärnsinstallationer (särskilt SA-5). De franska flygattackerna verkar inte ha varit koordinerade med övriga staters planering. Redan här kunde man uppfatta en politisk vilja från Frankrike att spela en särskild roll. Verkan av Natos inledande flygattacker blev dock helt avgörande för den fortsatta utvecklingen av konflikten. Gaddafis offensiv bröt ihop och långsamt började rebellarmén återta initiativet.

Under den följande veckan fortsatte flygangreppen, men det största intresset kom att riktas mot den politiska processen i Nato. Tidigt anmälde USA att de inte ville ha en ledande roll, ett tillfälle som president Sarkozy ville utnyttja. Han förde fram förslaget att Frankrike, med stöd av Natos ledningsresurser skulle ta över ledningen. Ett skäl för detta agerande kan vara Frankrikes strävan att vara en likvärdig stat med Tyskland i Europa. De franska möjligheterna att hävda denna position med stöd av ekonomisk styrka är inte möjlig. Tyskland ovilja mot säkerhetspolitiska initiativ, särskilt när det gäller militära insatser, ger Frankrike en chans att framstå som den ledande staten inom detta område. En sådan utveckling ses dock inte med blida ögon i Storbritannien. Britterna kan svårligen acceptera att fransmännen manövrera sig fram till denna position. Diskussionerna i Nato blev därför mycket intensiva. Förutom maktkampen mellan Storbritannien och Frankrike fanns det också länder, främst Turkiet som menade att Nato inte skulle ta på sig uppdraget att leda operationen. Tysklands tveksamhet mot insatserna i Libyen hade redan visat sig vid omröstningen i FN:s säkerhetsråd. Med stöd av USA lyckades dock Storbritannien avvärja den franska framstöten och övertyga de medlemsstater som var motsträviga. En vecka efter att de första flygangreppen inletts tog Nato Allied Joint Force Command i Neapel över ledningen av den operation som nu fick namnet *Unified Protector*.

I Sverige inleddes också en diskussion om ett deltagande där regeringspartierna önskade ett svenskt deltagande utan några begränsningar. I sin strävan efter att få en brett stöd i riksdagen gav man dock efter från kraven som bland annat socialdemokraterna framförde och som innebar ett svenskt flygförband enbart skulle få delta i övervakningen av flygförbudszonen genom flygspaning men inte attackera markmål. I regeringens proposition (2010/11:111) till riksdagen står följande:

Regeringen föreslår att riksdagen medger att regeringen ställer en svensk väpnad styrka bestående av högst 250 personer till förfogande i högst tre månader för att delta i den internationella militära insatsen i Libyen för att upprätthålla en flygförbudszon i enlighet med beslut i FN:s säkerhetsråd.

...

Sverige avser att delta i den Natoleda insatsen för att upprätthålla en flygförbudszon över Libyen. Det svenska bidraget ska bestå av en väpnad styrka med högst åtta stridsflygplan av typ JAS 39 Gripen som aktivt deltar i insatsen, ett transportflygplan av typ TP84 med lufttankningsförmåga samt spanings- och stödresurser. Rotation av flygplan och personal kan komma att ske under insatsens genomförande. Utöver detta kommer stabsofficerare att placeras vid relevanta staber. Det svenska bidraget kommer att uppgå till ca 130 personer. Styrkan ska

kunna förstärkas tillfälligt med kort varsel om behov uppstår. Sammantaget ska det svenska bidraget kunna uppgå till högst 250 personer. Nära samverkan med andra länder är nödvändig för att säkerställa förbandets förmåga.

Riksdagen biföll regeringens proposition 1 april och 23 timmar senare var två JAS 39 gripen på väg mot Italien, dock utan att veta var man skulle landa. En första hypotes var Sardinien, men under flygningen ner blev det bestämt att den flygbas som skulle användas för den svenska kontingenten var Sigonella² på Sicilien. Strax efteråt anlände överstelöjtnant Stefan Wilson som chef för det svenska flygförbandet, *Flyginsats 01* (FL01).

Han första uppgift vid sidan om att leda grupperingen av det svenska förbandet var att se till att de svenska JAS-planen uppnådde "Full Operational Capability" (FOC). Den första flygningen från Sigonella gjordes 7 april och den 21 april anmäldes flygförbandet ha uppnått FOC. Problem med flygdrivmedlet var en faktor som innebar en försening. Det flygdrivmedel som fanns på basen hade för låg konduktivitet, med andra ord, förmåga att leda elektricitet. I ett flygplan som JAS 39 och som till största delen består av kompositmaterial skulle detta kunna innebära att flygplanskroppen blivit ladda med statisk elektricitet. Det är inte svårt att föreställa sig alla problem detta skulle innebära i ett flygplan som är full med datorer och annan elektronisk utrustning. Genom kemiska tillsatser löstes problemet.

En annan försvårande faktor då flygförband ska delta i en större operation är beroendet att bli en integrerad del av de underrättelse, kommunikations- och ledningssystem som används. Eftersom Sverige inte är medlem av Nato har inte svenska förband formellt tillgång till denna information, även om vi inbjuds av Nato att delta i deras operation. Tack vare ett informellt stöd från det danska flygförband som också fanns på Sigonella, underlättades situationen och efterhand som insikten om den värdefulla information som FL01 samlade in via flygspaningen "öppnades fler dörrar" efter ett tag, Bland annat kunde Länk 16 börja användas, även detta efter stöd från danskarna.

Beroendet av denna typ av informellt stöd för att rimligt snabbt kunna åstadkomma verkan inom ramen för en Nato-operation, lyftes även fram av general Sverker Göransson vid ett anförande under Pax Baltica i Karlskrona 19 oktober i år. Den svenska oviljan mot en analys av för och nackdelar med ett svenskt medlemskap eller fortsatt utanförskap borde nu brytas. Ett första steg vore att följa riksdagsman Staffan Danielssons (c) uppmaning i senaste numret av *Vårt Försvar*.³

Inom ramen för FL01 ingick ett TP 84 T som är utrustad för lufttankning. Detta flygplan är enbart en demonstrator som används för att öva lufttankning i Sverige.⁴ Eftersom flygplanet inte är byggt för att lufttanka fick mycket kraft läggas på att behålla maskinen i flygdugligt skick. Beslutet att ta med TP 84 T var dock, enligt Stefan Wilson, en helt rätt. I början av

² Flygfoto över flygbasen finns på denna länk <http://www.maplandia.com/italy/airports/sigonella-nas-airport/>, 2011-11-03
Sigonella är uppdelad på en del som sköts av USA och en del som Italien är ansvarig för.

<http://www.cnicy.navy.mil/Sigonella/About/index.htm>, 2011-11-03

³ http://www.aff.a.se/vf3_2011.pdf, 2011-11-03

⁴ Filmklipp från svensk lufttankning <http://www.youtube.com/watch?v=5nyLVqvMGtA>, 2011-11-03

insatsen var det helt nödvändigt att kunna ha en egen lufttankningsresurs. Även denna situation förbättrades då de svenska spaningsresultaten nådde fram till den stab som planerade olika insatser. För att kunna utnyttja den svenska kapaciteten optimalt erbjöds lufttankning från Nato-flygplan.

Under maj fick FL01 enligt riksdagsbeslutet enbart användas för att flygspana inom ramen för upprätthållandet av flygförbudszonen. Detta innebar ändå en relativt bred målkatalog eftersom det inte bara var Gadaffis flygningar som skulle förhindras. Inom ramen för den tolkning som Nato gjorde, innebar upprätthållandet av en flygförbudszon att alla de resurser som möjliggör flygning, men även de system som kan utgöra ett hot för upprätthållandet av flygförbudszonen var tänkbare mål. De svenska flygspaningarna kunde därför riktas mot flygbaser, luftvärnssystem, lednings- och kommunikationsanläggningar, ammunitionsförråd och konvojer där luftvärn ingick.

Den 16 juni beslutade dock riksdagen om en förlängning av operationen efter en proposition från regeringen (2010/11:127). Beslutet innebar en neddragning av antalet flygplan från åtta till fem JAS 39 samtidigt som mandatet utökades. Flygspaning fick nu bedrivas inom alla de uppgifter som anges i resolution 1973. Dessutom erbjöds en bordningsstyrka till Nato. Denna kom dock aldrig att lämna Sverige. I riksdagsbeslutet står bland annat följande:

Det militära bidrag som Sverige ställer till förfogande kommer att bestå av en insats för flygspaning med högst 5 flygplan av typ JAS 39 Gripen och tillhörande stödresurser för bl.a. flygtankning, en maritim bordningsförmåga om högst 40 personer för att upprätthålla vapenembargot samt högst 10 personer för bl.a. informationsoperationer. Sammantaget handlar det om ett bidrag om högst 180 personer. Om behov uppstår ska styrkan kunna förstärkas tillfälligt.

Den kommande svenska militära insatsen inriktas på stöd till genomförande av resolution 1973 i dess helhet. I insatsen ingår såväl upprätthållande av vapenembargot som skydd av civila och stöd för humanitära insatser.

Detta innebar att Nato kunde använda FL01 i ännu högre omfattning. Bland annat gjordes spaningsinsatser mot de Scud-missiler som Gaddafi förfogade över. Särskilt viktig blev denna spaning när det blev klart för Nato att dessa robotar var uppgraderade och antagligen hade en räckvidd på 600 km, vilket innebar att de kunde nå Sicilien.

De dagliga rutinerna vid det svenska förbandet var två roteuppdrag/dag under den ljusa tiden på dygnet. Detta innebar att två spaningsrapporter per dag sammanställdes. Rapporter som var mycket viktiga eftersom de sammanställde resultatet av de genomförda flygningarna. Resultatet av arbetet blev 710 spaningsrapporter, 136 000 bilder och 750 flygtimmar. Under flygspaningarna hände det att flygplanen upptäckte att de var belysta av radar. Någon beskjutning från luftvärnssystem kunde dock inte noteras.

Den svenska flyginsatsen kom mycket snabbt på plats. Det tog bara drygt ett dygn innan de första flygplanen var på plats. Detta möjliggjordes av att Sverige hade ett flygförband i beredskap inom ramen för *Nordic Battlegroup 11*. Delar av detta förband kunde snabbt avdelas för insatsen i Libyen. Men en annan förutsättning är också att Flygvapnet utvecklat ett koncept med expeditionär förmåga som kunde användas i detta sammanhang.

Stefan Wilson avslutade med att redovisa den stora uppskattning som kom från Nato. FL01 hade imponerat och levererat på ett sätt som tog många med överraskning.

Brigadgeneral Michael Bydén, chef för flygvapenavdelningen vid HKV/Prod och Överstelöjtnant Stefan Wilson, chef för FL01

Natos operation i Libyen blev i flera avseenden en framgång, men visade samtidigt att Europa har problem att klara sig utan USA. De inledande attackerna med kryssningsmissiler och som gick hårt åt det libyska luftförsvarssystemet hade till exempel de europeiska Natoländerna inte klarat på egen hand. Trots detta flög USA enbart 25 % av insatserna medan Frankrike och Storbritannien klarade av 30 %. Övriga deltagare i operationen genomförde resten. Totalt deltog 18 stater, 14 från Nato medan 4, däribland Sverige var partnerländer. Våra nordiska grannar, Danmark och Norge, gjorde stora insatser. Dessa två länder tillsammans förstörde lika många mål som Storbritannien.

I den eufori som lätt uppstår efter en framgång är det samtidigt viktigt att komma ihåg att Libyen under Gaddafi var en tredje rangens militärmakt. Hans rädsla för att en effektiv militär organisation skulle kunna utgöra ett hot mot hans maktställning innebar att han härskade genom söndring och att utnämningar till höga befattningar inte skedde på grund av kompetens, utan av visad lojalitet. Vi får inte glömma bort att han som ung officer tog makten genom en militärkupp. Detta tillsammans med att naturen och terrängen i Libyen är mycket gynnsam för en aktör med luftherravälde. Möjligheterna för Gaddafi styrkor att förflytta sig utan upptäckt var i princip obefintliga.

Afghanistan

Medan insatsen i Libyen nu är avslutad har Flygvapnets helikoptrar inte mer än kommit igång. Beslutet att tillföra helikoptrar till den svenska insatsen i Afghanistan innebar att den helikopter som fanns tillgänglig fick genomgå omfattande modifieringar:

1. Helikoptrarna har rustats med aramidfiberskydd (Kevlar) för durken och varnings- och motmedel mot värmesökande robotar. Piloterna har också fått ett helt nytt elektroniska flygsystem.
 2. Luftintagen till motorerna försetts med partikelfilter som skyddar mot sandvirvlar i luften.
 3. Motorutblåsen har försetts med suppressorer med uppgift att kyla avgaserna och ta bort värmestrålning. Det ska minska värmesökande robotars möjlighet att låsa på helikoptrarna.
 4. Fästen för två stycken kulsprutor har monterats ombord.
 5. Kabinen har förberetts för NVG. NVG står för Night Vision Goggles, de är ett slags nattkikare som gör att piloterna kan flyga i mörker men se omgivningen som om de flög i dagsljus. Ljuset i kabinen har specialjusterats för att inte störa ut NVG.
 6. Möjligheterna att bedriva intensivvård för en person i den bakre delen av kabinen har också förbättrats.
- En helikopter kan ta upp till fyra liggande skadade eller åtta sittande personer, säger Tomas Abrahamsson, systemingenjör med ansvar för "Isaf-modifieringen"⁵

Flygvapeninspektören, generalmajor Anders Silwer (t h) på besök i Afghanistan vid en Hkp 10B.
Foto: Flygvapenbloggen

Det svenska helikopterförbandet har sedan börjat av april varit i tjänst i Afghanistan under benämningen *SAE ISAF MEDEVAC* vilket står för *Swedish Air Element ISAF Medical Evacuation*. Major Magnus Carlsson från helikopterflottiljen fick ta ansvaret för att leda den första kontingenten. Förbandet består av två helikoptrar, som alltid flyger tillsammans, och

⁵ Ny Teknik, http://www.nyteknik.se/nyheter/forдон_motor/flygplan/article2505316.ece, 2011-11-05

totalt 30 personer varav två besättningar. Eftersom förbandet inte står i beredskap mer än 12 timmar/dygn säkerställs uthålligheten, trots att inte finns avlösningsbesättningar. Uppgiften under det första kvartalet bestod av *Tactical Medevac*, vilket innebär att patienter flyttas mellan olika vårdinrättningar. Från och med mitten av juli deltar förbandet även i *Forward Medevac*. Uppgiften är då att hämta sårade i eller i närheten av ett stridsområde.

Förbandet är baserat på flygbasen Marmal som administreras av Tyskland.

Hittills har förbandet flugit ungefär 200 timmar, uppdelat på cirka 130 timmar för skarpa uppdarg och cirka 70 timmar för flygträning. Inom denna flygtid har 26 medevacuppdrag genomförts.

Personalförsörjningen av förbandet har inte kunnat ske enbart genom helikopterflottiljen. För att kunna fylla alla befattningar har även andra förband utnyttjats. Trots kulturskillnader i sättet att arbeta har detta fungerat på ett bra sätt.

De metod som valts för materielunderhåll har baserats på att den största delen av viktiga reservdelar funnits i Afghanistan. Detta har inneburit att reservdelar ibland har förts tillbaka till Sverige för att de helikoptrar som används i Sverige för flygträning. I vissa fall har detta förts med sig att flygträningen fått vänta. Magnus Carlsson menade dock att valet att satsa på den styrka som genomför operativ verksamhet är helt nödvändig. Det är bättre att utbildningen får stå tillbaka framför att de svenska helikoptrarna inte kan utföra transport av sårade soldater.

Magnus Carlsson betonade även att det svenska förbandet blivit mycket välkomna och stöttade av både det tyska som det amerikanska helikopterförband som finns i norra Afghanistan.

Stefan Ring
Generalsekreterare
Allmänna Försvarsföreningen